

Nemzeti Társalkodó

Szombaton, $\frac{6}{25}$ = (Június' 25-dikén)

1831

A' Szilágy' Élő Képe.

A' Szilágy' esméretével, mellyen ma a' két Magyarhaza vetekedik, — egyik, mint régi tulajdonát, másik mint birto-
kában lévő sajátját védelmezvén — bár ha 22 esztendeje hogy benne ideigleni szállásom légyen, tsak 4 esztendeje hogy homáljason barátkozhatom. — Mikor én ifjabb esztendeimben a' Szilágyot megkerültem, mely akkor a' NÖÉ' galambja' repkedéséhez volt hasonló, — maga-is el lévén akkor szép vidékeire-nézve foljói árjától horítva — nem maradt énben-
nem egyéb a' Szilágytól-undorodásnál: de most, úgy találok (hogy — változik az elő-ítélet!) hogy, ha a' Hazának mostohább Helyei betűket érdemeltek; sokkal méltóbb azokra a' Szilágy, mely a' természet' javainak valóságos tára, s ennél-fogva, szerzett tsekély tapasztalási-mat; az olvasni és esmerkedni szerető publicummal, az alább írtakban röviden közölni méltónak ítélttem.

A' Szilágy, teszi az Erdélyi Nagyfejedelemség' Kraszna és Közép-Szólnok Vármegyéből álló azon részét, mely ahhoz, a' fgs. austriai Ház' örökös uralkodása alatt, mint a' tzmje-is mutatja (Partes eidem reapiicatae), Magyarországtól kaptosoltatott.

Nevét, a' régi Zilochtól (ma Zilah)

vészi-é, vagy deák neve (sylvania) után rengeteg erdeitől, vagy az úgy nevezett Szilágy-vizétől? — még, mints egészen megállítva: — az első származtatás tsak-ugyan leg-elfogadhatóbb.

Határai: Keletről, Doboka-Vármegye és Kóvár-Vidéke; Délről, Nyúgotról és Északról, Kolos-és Magyarországnak Bihar-és Szathmár-Vármegyéi. Mely pölgári határain kívül három-felől, nevezetes természet-i-határai-is vagynak: mint Keletről a' Meszes-hegy, Délről a' Réz' temérdek erdeje és Nyúgotról a' Magyarországtól elválasztó Ér.

Nagysága 58 □ mérfölddre terjed; melylyekből Kraszna-Vármegyére 19, Közép-Szólnokra pedig 39 esik.

Földje, mint az egész Erdélyé, hegyes-völgyes ugyan; de e' mellett, oly' termékeny és gazdag, hogy a' Természet' áldott tárházának méltán nevezhetni.

Itt, a' kövér mezők' gazdag aratással Fizetik munkáját' a' szántóvetőnek, Ott, a' szőlő-hegyek bő nektár-tsorgással Töltik edénnyeit a' szüretelőnek.

Éghajlatja (égtére), általjában mindenütt egészséges. 'S hogy a' szilágyi ember többnyire szép növésű (termetű) és véres-tüzes természetű, jó élés-módja mellett, főképpen, ennek tulajdonítható.

Foljói: 1) a' Számos, mely Közép-Szólnok-Vármegye' észak-keleti szélén

folj-el; 2) A' Szilágy, mely gyakoráradásával sok károkat okoz; 3) a' Kraszna, mely a' híres kehedi várat erősítő lápot hátára veszi; 4) a' Berettyó, melynek vidéke, mint Nápoljország Európában, a' Szilágyának hasonló kies paraditsoma.

Termései. Az *Ásványok* világából: híres a' 'sibói márvány. 'S hogy földje gyomrában értz-nemek-is vagynak, a' zoványi, jázi, 'sibói, sarmasági értzes vizek, mellyek fordónek használva, a' betegségek' sok nemeiben szolgálnak vizsgasztalásúl, nyilván jelentik. — Mik lehetnek elrejtve a' Meszes, Réz és Magura gyomraikban-is, azt a' 'jóvendőség fogja felfedezni. — A' *Plánták* országából: a' gabonának csak-nem mindenféle nemei, annyi mennyiségben, hogy, ha a' Szilágy nem ad-is el mindenkor gabonát, de kivévén a' rendkívül terméketlen esztendőket, nem-is szorúl azért Magyarországára. — Borai közzül, híresek a' *Somlyói, Tasnádi, Péri, Patzali, Szódemeteri, Dersidai, Kövesdi, Sámsoni és Ballai* borok. Merőbe megtzáfolyják 'hát ezek a' Hármaskis-tükör' b. e. írójának Kraszna-Vármegyére írt azon kissebbítését, hogy, betesebb terményeit elmellőzve, azt, sok hagyma, babterméséről nevezetesíti.

Az *Allatok*' országából: vagynak derek Ménesei, kivált a' 'Sibói; vagynak mindenféle Szarvas-marhái, számos Birka-nyájai; Szarvasokkal, Ozekkel, más egyéb vadakkal rakott erdői; temérdek sertései (disznai); halai-is szinte a' bőségig.

Lakosainak száma, közel 128,000 = százhuszonnyóltz-ezer, kik nevezetekre nézve Magyarok, Oláhok, Örmények, Svábok, 'Sidók és Tzigányok. Vallásokra-nézve pedig R. Katholikusok, Ev. Reformátusok, Egyesült Ó-Hitűek, kevés számmal Evangelikusok, 'Sidó Valásuak és néhány Unitáriusok-is. Laknak

ezek 5 városban és 215 faluban. Főbb foglalatosságok a' földmivelés lévén, kézi-mesterséget kevés számmal gyakorolnak: úgy-hogy, a' Szilágy a' nevezetesebb mester-míveket sokszor kénytelen Kološvárról, N. Váradról, Debreczenből és N. Bányáról megvásárolni.

Tudományos művelődése ellenben, kivált a' legújabb időben, igen szép előmenetelt teszen. Valósítja ezt a' R. Katholikusok' nem régiben épült Somlyai pompás Gymnáziuma, valamint az Ev. Reformátusoknak Zilahi Gymnáziuma-is; mely utolsó már 1646-tól-fogva, virágzó állapotban vólt. A' közelebbi esztendőben pedig, a' Gymnázium újjonnan lett építtetésével, 's számos kötetekből álló Könyvtár-gyűjtögetésével, hitel-feltvaló elő-haladásokat tett, felejtethetlén érdemű; tudományos kimiveltetése által a' gondviseléstől nagyobb pájára kiszemlélt vólt-Professor T. T. *Salamon. József* Úr, most a' kološvári Ev. Refor. Ns. Kollégiumban a' Theologiai Tudományok' Professora által; nem külömben a' Hadai Mgos. Wesselényi Bárok' Tudományokat gyarapító kegyességekből, közönséges hír szerént, egy új Professori Kathédra állításával tökéletesítettvén, a' Szilágy' egén teljesebb fényben kezd ragyogni. — Méltó említést érdemelnek itt a' Protestansoknak minden népesebb Ekklesiájokban virágzó oskoláik-is; nevezetesen a' Somlyai, Kémeri; Sz. Tsehi, Tasnádi, Péri és Akosi.

Igazgatása módja. *Belső*: A' R. Katholika Ekklesiák függenek itt a' N. Váradi Deák szertartású Mgos. Fő-Tiszt. Püspöktől (most *Laiósk Ferenztz*); a' Protestansokéi, az Erdélyi Mgos. Fő-Consistoriumtól, és 1823-ólta, az ottani Fő-Tisztelendő Református Püspöktől (most *Zágonyi Bodola János*); az Egyesült Ó-Hitűekéi pedig a' Fogarasi oláh Püspöktől, mely Hivatal ürességben vagon. Kik

is a' kormánnyok alatt valókat rendezés és Vice-Esperestek, íaz utóbbi pedig egy Vicárius által-is (ki most Somlyai Fő-Tisztelendő *Alpini Izidor*) igazgatják. **Külső:** Felséges *Első Ferentz* Fejedelmünk' szentséges Szeméjében igazgatja ezt, az Erdélyi Felséges-Királyi Kormány-szék; két fő-Ispány (Krasznában, most Mgos. L. Báró Losontzi *Bánffy László* Úr, ts. k. Aranykültös és Fő-Ispányi Helytartó; Közép-Szólnokban, mint hallatik, nints), három Al-Ispányok és több Al-Tisztek által. Kiknek hólts Kormánnyok alatt, a' jó rend, fenyték és köz-bátorság mind-a' két Vármegyében teljes fényben tündököl.

Kereskedése (mellyet a' Hitel' Írója kíván, nem lévén) olyan van, a' mily-lyen lehet. Jó vérü lovait gyakran megkeresik a' magyarországi Kereskedők; valamint szép növésü 's kövér legelőin és elég takarmánnyán felhízott szarvas-marháit-is százanként szokták azok országos vásárjaiban felzodni és kihajtani. — A' tasnádi, krasznai, zilahi, 'sibói, sz. tseli országos vásároknak gyakran lehet Székes-Ejérvármegyei marháival-Kereskedőket látni. Birka-gyapjú-kereskedését az uradalmi Jóságokból, Pesten üzi. Jó summa pénzeket hoznak helybe a' debretzeni sertéssel-kereskedők, — valamikor a' Szilágy' rengeteg makkos erdői fel'sirozták a' sertés-nyájjakat. Az Uraságok' tele-pintzeit — a' jó asszúszőlő-és főtt borokért, — a' lengyelországi 'Sidók-is gyakran megszokták látogatni. Közönségesebb boraival és pálinkáival pedig Erdély' belsőbb Vármegyéit Kolosvárig 's Désig, sokszor, pazérló oltsóság-gal önti-el. — Mézzével a' debreczeni híres vásárban, az első helyet foglalja-el. Hová hamusírt-is feles számmal, sok ezer másákat szállít esztendőnként. — Gubattsát-is jó áron szokták a' 'Sidók felvásárlani. A' makk' bő terméséből sok

ezereket nyerne, a' szükségesen feljúl, a' Mgos. Birtokosok. — Kezdik a' Földes-Uraságok' szénait az erdélyi Juhos-gazdáknak, telettésre által-venni 's reménylhetné a' Mgos. Birtokosság, hogy szénájából még alterumtantumot venne-bé — ha a' téli pascuumot, gazdálkodó Tiszteik felesleg nem fizettetnék a' teletésre kijövő Juhos-gazdákkal; kik gyakran e' miatt kéntelenek elmenni a' Lap' környékére, és jó pénzeiket Magyarország lakosainak és Birtokosainak adni. Mely pénz-keresete a' Szilágy'nak, reménylhető, hogy ha a' tzelba vett rakott utak, mint Kraszna-Vármegyén keresztül, másutt-is hasonló jó móddal elkészülnek (elkészülnek pedig, mihelyt Közép-Szólnok Vármegye-is Fő-Ispányi Helytartóul Mgos. Losontzi Báró *Bánffy László* Ó-Nsga'. mássát tiszteli, kivált' ha oly' szerentsés lessz a' jövendők' méhéből kifejlődő Mgos. Fő-Ispányi Helytartó Úr Ó-Nsga., mint a' sokszor tisztelt Mgos. Báró *Bánffy László* Úr Ó-Nsga.; kinek, mint tudományos intézeteit, úgy gazdálkodó lépéseit 's útmutatásait az alattvalók nem tsak esmérk, hanem munkáson és vetekedve, követik-is) a' jelen-korinál sokkal-nagyobb mértékre fog hágni. — Sajnálást érdemlő észre-vételem a' Szilágyban, hogy itt a' száraz-malmokat teljességgel nem akarják használni (-nak hasznát-venni); hanem a' hol tsak lehet, a' legkissebb patakot-is felfogják; nem tsak a' Mgos. Birtokosok, hanem gyakran egy hegy' oldalán kutzorgó Oláh-is, gátolás által, hogy malomjoknak örlő-vizeket tarthassanak. — Ebből következik, hogy egy-két napi sűrű esőzés miatt nem foljhatván szabadon a' foljók a' gátak miatt, kiomolnak, 's a' Szilágy' gazdag téreit úgy borítják-el, mint a' Nilus Egyiptomot; de, káros következéssel, mert gyakran a' malom' birtokosai több kárt vallanak az ilyen víz-

kiömlése által, mint a' mit egész eszten-
dei malomkeresetek ér; gyakran, a' mal-
mok' fundamentomait, kiássa a' megköt-
tetett víz, — a' Birtokosoknak 'síros rét-
jeik' minden terméseiket, némelykor fű-
vében, máskor rúden, sokszor felgyűjtve
teszi haszna-vehetetlenné. — Hogy fosz-
tódik-meg a' földmivelő-is takarmányá-
tól, jova-marhájától, sokszor azért, hogy
minden takarmányát elsepri a' víz, sok-
szor a' sáros tarkarmány vagy iszapos-
fű miatt! — szenved e' miatt a' Felsőes
királyi Kintstár-is. — — — Szen-
vednek még a' lakosok akkor-is midőn
nem lévén száraz-malmok — minthogy
a' sok vízi-malmok annak nem enged-
nek hasznót — messze utazásokat tesznek
a' vízi-malmokba: hol sokszor, egy úta-
zások többbe kerül, a' rossz utak miatt,
mintha száraz-malomban rendesen, esz-
tendeig őrlénének barmaikkal.

Ezen észre-vételemet egy országos ú-
tazóval, (ki a' Szilágynak tulajdon fi-
ja) éppen házamnál-múlatásával a' Mar-
tinoi középben történt Kraszna-kiáradás-
sal közölvén, ilyen észrevételét mondta:
"Mikor felső-országokon utaztam, bá-
múlva láttam, hogy a' foljővizek mel-
lett, éppen annyi szélmalmok voltak,
mint a' hol semmi foljók nem találtat-
tak. Tsudáltam, hogy a' vizeknek tud-
ják hasznát venni. Tsak őrlésre vagy mal-
lomra nem annyira, mint a' két Ma-
gyarházában — most látom mi annak az
oka, látom, mely erőszakot kell szen-
vedni a' foljók' gátjai miatt." Ezen ész-
re-vétel bírta ára a' szomszéd Szathmár-
Vármegyét, hogy a' Szamoson lévő mal-
lomgátakat a' maga' hasznára elvágatta;
's azolta ezen kártékony víz sokkal mér-
sékelve, és ritkábban érezteti a' maga'
partján lakókkal kártételeit. Valóban, a'
Krasznan, Berettyón, Szilágyon — a' ha-
zai foljam Szamoson, a' sok patakokat
elhaltatva, oly' sok malmok vagynak le-

rak, hogy ha, rendesen foljhatnának, az
egész ország őrlésbeli szükségeit teljesít-
hetnék. Tsak-ugyan a' gyakori vízáradá-
sok' kártételeinek elhárítására munkás ca-
nalisok (tsatornák) készülnek; — mellyek
ha tökéletességre mennek, — kivált' ha
a' gátak helyett a' malombirtokosok,
felvonó kapukat tartanak; lehet remény-
leni, hogy a' vízáradásoknak kártételei
tsak dézmájában fognak megjelenni.

Felosztás. — Áll a' Szilágy mint kez-
detén írásomnak mondtam (mert Kő-
várt, Szilágyinak nem tartom) Kraszna
és Közép-Szólnok-Vármegyékből, mely-
lyek úgy-nevezett eggyes részeket foglal-
nak magokban. Ílyenek a' Berettyó' vi-
déke, Kraszna és Szamos-mente, Tövis-
hát, Bik, Tasnádköre, a' gazdag Érmel-
ljéke; mely nem tsak a' szemet gyönyör-
ködteti, hanem a' munkás pölgárokat is
gazdagon fizeti.

Nevezetesebb Helyei: *Somlyó*, Krasz-
na-Vármegyében, a' Szék' helye, pusztó-
túlő-félben álló hajdani híres Várával;
hol a' Haza' Fejedelmei (mint Kehedben,
sőt Kövesden-is, a' hol ma-is láttzik a'
Kemény-Fejedelem' Vára' fundameto-
ma tulajdon Maradékaik' fényes bírtok-
kában.) gyakran megpihentek; egy le-
rakodó Söházzal; *Kraszna*, melyről a'
Vármegye neveztetik; *Kémer*, Nagyfalu,
Peretseny, Balla, Ilosva.

Közép-Szólnokban: *Zilah*, a' Várme-
gye' Széke, *Tasnád*, Sz. Cseh, Hadad,
'*Sibó* Báró Wesselényi Miklós Önga. pal-
lérozott mezei-gazdasági intézetével és
híres Vásárjával; *Akos*, Sarmaság és
Zólnok, a' régi híres Zonouch-vára' szom-
szédságában.

Mely ekkénti Ismértetését a' Szilágy-
nak a' ki figyelmetesen fontolóra veszi,
reménylem, nem fogja azt többé azzal
kissebbíteni, hogy itt 1) vadon nőtt em-
berek laknak; 2) Tolvaj-bandák tanyáz-
nak; 3) Az utazó a' tsinátlan rossz ú-

tak miatt keresztül-sém mehet rajta.

Az elsőre-nézve: ha a' feljebb előhozott Tanuló-intézetét elhalgatom-is, kivévén azokat, mellyeknek kebelében dicasterialis helyek vannak; Erdélynek melyik Vármegyéje ditsekethet több jelles, 's igazgatásra termett derék Férfiakkal; mint a' Szilágyot-tevő két Vármegyé? — Abban a' tekintetben pedig, hogy, olvasni 's írni tudó köz-emberei oly feles számmal legyenek mint (szerezen) a' Szilágynak; merem állítani; egyik-se mérközhetik-meg vele.

A' másodikra-nézve: Tsak ezzel a' kérdéssel felelek: mikor volt a' Szilágynak Angyal Bandija, Zöld Martzija és Betskerékije? — Ha történeket-is lópások a' Szilágyban; de azoknak rugói, legtöbbször; kívül vagynak ennek határan; 's azomban,— melyik tartomány ment ettől a' gonosztól?

A' 3-dikra-nézve: Így volt ez az újabb időkig, tsak-nem egész Erdélyben; — így Magyarországnak darab részeiben is, minden,— időre készül. Így készültek ditsősségesen uralkodó Fejedelmünknek Hazánk' kereskedését és boldogítását szívén viselő Kegyelmessége' útján, a' Kološvári rakott út, így a' fentebb említett Kraszna-Vármegyei-is. A' Népek' 's Nemzetek' Istene, így juttatja nagyobb-nagyobb virágzásra áldott kis földünket a' Szilágyot-is; kivált' ha ennek Nagyméltóságú Birtokossai, a' Hazának Pairjei, úgy esmérnék ezt mint rég' Cicero azon Tusculánumát, melyről a' mai időre is által jött azon kedves ítélete: Tusculanum valde me delectat — — —

A' Meszes-Hegy' közép-gyökere' végén, a' híres *Zonouch* vára' szomszéd-ságában, mártius' 31-dikén, 1831-ben.

A' Vénségről (végezete)

Bajos a' belsők ellen a' külsőkkel úgy dolgozni, hogy azok ki ne törjenek, és

magokat valóságokban meg ne mutassák. A' ki a' böltsésség' útján járva jutott-el élete' végső szakaszára, annak, egész külsője a' belső originálnak eltalált mássa: az ő külső magaviseletének kedves gravitassa, nézésének bátor egyenessége, homlokának kiderült tisztasága, mind arra mutatnak, hogy az ő kebele a' virtusok' tárháza. A' tisztes öregség a' töllevaló urdorodás, és tartózkodás' helyett, tiszteletre ragad bennünket. Mikor a' vallásos képzelődés az örökkévalót a' hajdani korban ki akarta ábrázolni, ére, az öregek' képét használta. Mindenütt, hol még az erköltsi romlottság a' lelket le nem verte, a' vénség, tiszteletben tartatik. Az emberek' első ideájok szerint, a' társaság' igazgatásának terhes gondja az öregekre volt bízva. A' Pátriárkák' és Sénátorok' nevezete a' megtiszteltetett öregséget juttatják eszünkbe. A' szabadság és egyenlőség mellett annyira buzgott görög Ifjúság, tisztelettel állott-fel minden öreg' előttevaló elmenésekor: de, sehol-sem volt a' vénség olyan tiszteletben, mint Spártában, míg a' Lykurgus' törvényei erejében állottak: azért mondotta Lyzánder is, hogy a' világon legjobb Lacédémonban megvényülni.

De mondhatná valaki: "hogy-ha az annyira megdítstért öregség nintsen is megfosztva az örömök' és gyönyörűségek' minden nemeitől; annyit még is meg lehet rólla vallani, hogy az ő' vége irtózatos; mert, az az élet' határanak a' széle, az Acheron' vizének a' partja, és a' halálnak éppen a' pitvara." Hallgassunk-meg itt egy olyan öreget, a' ki úgy jutott élete' végére, mint a' ki azt szemelől soha el nem tévesztette. Mit érne így, mond ő, az élni tanító filozófia, ha egyszersmind ára is letzkét nem adna, hogy miként lehessen jól, és könnyen meghalni? Nints olyan irtózatos tárgy, melyre, ha vele előre megbarátkozunk,

félelem nélkül ne lehetne nézni: minél többször gondolkozunk a' halálról, annál kevésbé félünk tőle. Mint Montaigne tanátsolja; ki kell vetkeztetnünk azt, gyakori rólaváló gondolkozásunk által, idegen formájából.“ Ha az élet jó volt; a' halál annak gyümöltse; ha rossz, annak vége. Az embernek nagy resignatiojába kerül, ha az ő' gyönyörködtetésére és commoditássára mindennel megrakott szállását hirtelen; akkor kell odahagyni, mikor az otvaló jóllételt és örömeket tsak alig ízeltette-meg: de a' bölts természet, az embernek minden panassa és hánykódása mellett is; jobban gondoskodott rólla, mint azt maga tsak kívánni is tudta volna. Ő, a' mi' lakó hajlékunkat, míg észre-vennök, kedvesebb mobiliaitól, lassanlassan megfosztja; úgy hogy, utóljára, magunk vagyunk, a' hajdan annyira kedvelt, és megrakott szobánkából kiköltözni. Minél-tovább tartott utazásunk, annál-fáradtabbak vagyunk, 's igazat szólva, a' halál, némely epochájában az életnek, kívánatos nyugalom. Elfáradt testünk mindinkább-inkább görbed a' föld-felé, mint ha befogadtatását kérné. Az a' homály, mely látásunkat akadályoztatja, mint az éjtszakáé, azt jelenti, hogy már ideje lefekünnünk. Igaz, hogy a' mi' lelkünk, érezhet valami aggódást azon utazásaránézve, mellyet egy egészen újj, és nagy részént, egészen esmeretlen világban akar tenni; de attól a' készülettől függ minden jó következés, mellyel ki akar indulni. Ha életünkben a' léha titulusoknál, a' tsalárd méltóságoknál és tsalkintseknél egyebet magunkal nem hordoztunk: úgy, igaz, hogy a' könyörölni nem tudó Cháron kezei közzé, nagyon tsekély provisioával jutunk; mert mindazok közzül ő, semmit-sem fogad-el; tsak a' virtus, és az az által szerzett ditsőség nem temtetik a' sír' hantjai alá;

ezek, mivel' a' lélekekhez, és nem a' testhez tartoztak; vele egygyütt-utaznak-el, 's e' mellett még, itt is; egy sokáig fennmaradó életet szereznek számára. A' mások' javát kívánt, és eszközölt ember, ha; nem hágy is maga után győzödelmi oszlopokat, mint némely sok lármával és fénnel élt emberek; a' tiszta barátság, megtartja kegyes emlékezetét: egy nem-tettetett bánat, és gyászruha, meghosszabbítja életét; 's mikor már tseledeteivel és szavaival többé nem használhat is az ő' példája, és emlékezete, akkor is sok jót tehet. Egy rósabokor, mellyet a' mi' sírunkra egy jó barátunk ültet, 's könnyeivel ottanottan öntözget, kedvesebb, mint egy olyan győzödelmi-oszlop; mellyet a' hiúság vagy tsapodárság emelne számunkra: ama' rósatsemetében barátomnak szíve nyugszik aluva poraimon.“

A' vénséghez köttetett szenvedések' enyhítésére sok eszközeink vagynak. A' mi' megilletődésünk érzékenyebb, mikor mi hagyattatunk-el a' szeretett tárgyaktól, mint mikor mi hagyjuk-el őket. Mélylyen meghatná szívünket a' földön utóljára mondott és hallott Isten-hozzád! ha ilyenkor az ismétlés és találkozás reménységének sűgarai nem világítják az élet' szürkületét. Két, az emberrel vele született érzések, megmentik az embert az örökös semmivéltel' szorongató félelmétől. Hogy ezen belső meggyőződés' szavát hathatósabban kifejezzem; költsönözöm az ide tartozókat Cicerótól: “Egy belső érzésnél-fogva — így szól ő, mellyet én szókba foglalni nem tudok, — az én' lelkem a' jövendőt öelve, a' halálhan egy újj élet' kezdeténél egyebet látni nem tud, sem elfogadni. Ha álom vagy tsak megsalatkozás lenne a' lélekhallhatatlanságának reménysége; a' legszebb, és legmagassabra emelkedett lelkek, nem vágnának ahhoz. Az elsza-

Iasztott kedvesekkel-való vizonti össze köttetés reménysége, édesíti a' vénség-re-nézve a' halál közelgetését, 's elváltozása egy kedves öröme merül. Mely boldog óra lessz az, mikor én, a' halandóság lenyomó terheltetéseitől kiszabadulva; szabadon repülhetek az Istenség társaságában élő lelkekhöz! Nem tsak azon nagy emberekkel egyesülök én ott, kiknek ditséreteket itt minden nap' számban hordozom; hanem az én' kedves Cato' fiammal is; ki vel' én azt tselekedtem; a' mit a' természet érettem láttatott határozni; az ő testét rogasra tettem; de hozzám köttetett lelke, felém tekintve, előre elment oda, a' hol mi még össze fogunk találkozni. Mikor én, ezen vesztésemben álhatatosságot mutattam, az bennem nem érzéketlenség, hanem az a' reménység vólt, hogy a' mi elválásunk nem lessz örökké tartó." M. K.

Értekezés az Idéző Parantsolatról (Compulsoriumról)

Itt, Erdélyben történt, hogy, Birtokos nemes ember, ötet semmi esetben maga' eleibe nem állítható, külön Jurisdictionot formáló Szabad Királyi Városi Biztosság által úgy vonattatott kérdőre, hogy azon Birtokos Nemes ember' nemes Székében, a' Fő-Tiszti Hivatal ürességben lévén, Képviselő (*Dirigens*, vagy *vices Gerens*) nevére készített Királyi parantsolat mellett állítatott Városi Biztosok' eleibe. Az a' kérdés: a' Törvényekkel, és Diplomaticus Stylussal össze fér-e az ilyen formán készített Felleges Parantsolat?

A' Királyi Idéző Parantsolatról két Törvényünk van. Egyik Első Lajos Király 1351-be kiadott *Decretuma'* 23-ik Tzikkelye ezen szókban, *Quod Inquisitiones non possint fieri per alium mo-*

dum, nisi' mediantibus Literis Regalibus, vel Palatini, aut Judicis Curiae Regiae. Ezért mondja a' Hármas Könyv a' 2-ik R. 28 Titulusban: *Vigore Generalis Decreti, nostri*, mely is a' második törvény e' tárgyról.

Ezen Idéző Parantsolat készítése módját hozza-le ezen most említett 28-dik Titulus, így: *Consuetudine antiqua, et longo tempore observari solita dictante.* Tudnillik, a' Feleltetéseket, akarmely Megyében essék, ily' Parantsolatok mellett, véghez vihetik minden Tisztviselők, kiket most egy-átaljában Regiusoknak hívnak; hanem, a' ki esketni akar, a' maga' nevére készített Idéző Parantsolatot a' Fő-Tisznek, vagy Képviselőjének mutassa-hé, 's az, vagy ha a' Fő-Tiszti Szék ürességben lenne, *Képviselője*, köteles az Idéző Parantsolattal a' kinevezendő személyeket össze hívni, 's előállítani. Mert a' törvény ezt: *Comes, aut Vice-Comes, Parochialis* azért tette így, hogy a' Comes nem létiben, helyette teljesítse a' *Vice Comes.* Ily' megjegyzés mellett már, a' kérdésre vissza térve, 1-ször, *Ellenkezik a' Törvényekkel*, hogy Fő-Tiszt, vagy annak nem létében képviselője, egy harmadiknak úgy állíttson vallót-elő, hogy maga' nevére készítsen idéző parantsolatot, kinek tsak az a' hatalom adatott törvény szerint; hogy az egy harmadik' nevére felkölt parantsolatok teljesítését eszközöltesse: mint láttzik a' hármas-könyv 2-dik R. 28-dik Titulussa' tiszta' értelméből. De még tisztábban láttzik az ellenkezés.

2-szor, *A' Diplomaticus Stylusból.* Mert akárki-is egy királyi idéző parantsolat foglaltját, ha megnézi, láthattja: elől mennek a' nagyobb és kisebb Cancellariai hitesek; tüstént Vice-Ispány 'sat. V. Király-birá' 'sat. Mi az oka ennek? Diplomatice megfejtve, az, hogy a' Fők vagy azok' *Képviselői* Regiusoknak nem

tétethetnek, minthogy az Esketést, már a' fennebbiek szerént, idéző parantsolat nélkül véghez vinni nem lehetvén, nékiek kell ezen parantsolatot munkálódó erejébe tétetni. És, mikor egy Fő-Ispányi, v. Fő-Tiszti Hely ürességben van — ámbár a' képviselő *Hivatalos név* szerént a' *Vice Comes Supremus Judlium* vagy *Vice Judices Regii* nevezet alá foglaltassék-is; de Regius ily' esetben, idéző parantsolat mellett, nem lehet, — ellenkezővén ez, a' mondottak szerént, a' *Constitutio*' igaz Lelkével.

Hanem, azt vethetik itten: hogy ezen *Rend* nints-meg az egész Idéző Parantsolatban, mert:

a) A' Nemes Városokról e' van: *Ductorum praeterea Nobilium*, itt tehát a' Fő is feltétetik? Éppen nem így van a' dolog: mert a' Nemes Városok' törvényes állás-pontjok, az, hogy ők azon megyének, melynek kebelében vagynak, Fő-Ispányaitól függenek. Itt is tehát az Idéző parantsolatot a' *Comes* vagy *vice Comes*, *Parochialis* kötelessége, a' megtalálásra telyesíttetni.

b) A' Nemes Szász-nemzet' helységer-nézve is e' van *Prudentum Magistrorum Civium Primariorum* etc. itt-is tehát a' Fő is feltétetnék? De a' ki így gondolkoznék, ezen részben-is elvesztené nagyon az egésznek diplomaticai állását. Mert kiki tudja, hogy a' Nemes Szász-nemzetnek 1224-ben adott *Andreanum Privilegiuma* szerént, ez adatott *Rend*-szabásúl: *Volumus, et etiam firmiter praecipimus, quatenus ipsos nullus judicet; nisi nos, vel Comes Cibiniensis* ect. Így tehát, a' *Nationis Comes* lévén a' Fő, itt is az Idéző parantsolatra-nézve kitett *rendszer* teljességgel nints megzavarva.

c) A' Királyi és mező-Városokra nézve-is e' van: *Primariorum tandem Regiorumque Judicium*. Hanem, a' ki tudja, hogy az *Ulászló*' 7-ik, nem-különbön az

Appr. Const. 2-ik R. 8 Tit: 1-ső *Articulussai* serént, *Liberæ Civitates, Opida Libera* *Fiscus* Javai; nem fog tsudálkozni, 's egyszerre által-látja, hogy a' *Primarius* és *Regius Judex* az Idéző parantsolatba a' nélkül béirathatott, hogy a' fennebb megállított *Rendszer* ez által felbontatnék.

Mindezekből folj; hogy Fő-Ispány, Fő-Tiszt, vagy ezeknek Képviselőjök teljességgel, *Hivatalában* lévén, *Hivatal* szerént, *Idéző Parantsolatot* nem vehet nevére, hogy azzal, egy harmadiknak Tanút állíttson elő, ellenkezővén ez mind a' *Törvényekkel*, mind az azokon fenekló *stylusokkal*. És hogy a' ki ily-lyeket venne nevére, 's ily' *Parantsolatokkal* akarna igasságot ki-halásztatni, az olyan, a' *Constitutiot*, belsőjében rongálja, 's alkotó részeit gyengíti.

Irta egy Hazafi, a' gyengélkedők' erősíttésére, *Aprilisban 1851-ben*.

UTÓLSÓ JELENTÉS

Alatt megnevezett az Erd. Híradó' és a' Nzt. Tarsalkodó' kiadásától e' foljő Jún-hónap' utolsó napján sajnálkodva, de, meggyőzőhetetlen okoknál-fogva, megszünik. A' jövő fél esztendőre előre headott kevés pénzt a' tulajdonossainak Nyugtató írás mellett, vagy a' ki tölle nyugtatót vett, ennek vissza adására, akarmikor vissza téríti, vagy ha lessznek foljtató Irók, kikhez reménységünk lehet, azoknak által-adja, ebbéli fogyatkozást senki-se fog szenvedni.

Tisztelt Olvasóitól, sőt Nem-olvasó-Examinalóitól is botosánatot kér a' *Redactor*, hogy jobban nem szolgált mint a' hogy tudott. Azt az egyet igéri, a' jövendőket tekintve, hogy a' tudományos és gazdasági páljától, tsak akkor fogja magát egészen félre-vonni, mikor a' természet az egész gátat el fogta készíteui akadájára.

K. Sz. Pethe Ferentz.

